

*І. М. Паращич,
головний консультант Медичного управління Державного
управління справами, здобувач, Національна академія
державного управління при Президентіві України*

ПРАВА ГРОМАДЯН І ПРАВА ПАЦІЄНТІВ ТА ЇХ ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

*Дана стаття присвячена дослідженню правових аспектів забезпе-
чення та захисту прав пацієнтів в Україні.*

*This article is devoted to researching of the legal aspects of providing
and defence of patients rights in Ukraine.*

*"Кожен має право на охорону здоров'я,
медичну допомогу та медичне страхування".
Конституція України; ст. 49.*

ВСТУП

Вся історія людства — це історія боротьби за права і свободи людини. Саме стан з правами та свободами людини є визначальним показником гуманності, цивілізованості, культури будь-якого суспільства та його держави.

Право громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу гарантовані статтею 49 Конституції України. Згідно з цим конституційним положенням, держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Правові механізми та соціальні, економічні засади забезпечення цього конституційного права встановлено Основами законодавства України про охорону здоров'я, прийнятими Верховною Радою України 19 листопада 1992 року.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю обґрунтування доцільності прискорення прийняття Закону України "Про права пацієнтів".

Метою даного дослідження є вивчення особливостей державного регулювання забезпечення та захисту прав пацієнтів як підсистеми загального державного регулювання медичної діяльності в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблеми організаційного та юридичного забезпечення прав пацієнтів набувають останнім часом в Україні підвищеного значення. Відповідно до

ст. 18 проекту Закону України "Про права пацієнтів в Україні" від 21 лютого 2005 року за № 2649-1, що внесений народними депутатами України Симоном П.М., Сіренком В.Ф. та Лободою М.В., — система, що забезпечує гарантії прав пацієнтів в Україні, а також їхню реалізацію і захист, складається із закладів охорони здоров'я і їхніх посадових осіб, центральних і місцевих органів управління системою охорони здоров'я, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органів громадських організацій. Органи державної влади і місцевого самоврядування в межах своїх повноважень видають нормативно-правові акти, що передбачають і закріплюють відповідні права пацієнтів, порядок їхньої реалізації, захист і юридичну відповідальність за їхні порушення, також здійснюють контроль за дотриманням норм, закріплених у виданих ними нормативно-правових актах у рамках наданої їм законом компетенції [4]: пацієнт — як суб'єкт медико-правових відносин,

Автор повністю поділяє думку відомого російського фахівця в галузі медичного права проф. О.М. Пищити про те, що дослідження питань юридичного забезпечення медичної діяльності, а тим більше пошуки шляхів удосконалення системи забезпечення прав громадян і прав пацієнтів та їх захист в охороні здоров'я України, не може бути повним без аналізу правового статусу такого важливого суб'єкта медико-право-

вих відносин як пацієнт [3, с. 92].

Системний аналіз літературних джерел за темою дослідження, і передусім наукових праць О.М. Пищити, дає підстави стверджувати, що пацієнт як суб'єкт медико-правових відносин у сфері медичної діяльності є ключовою фігурою, з якою тим чи іншим чином пов'язані усі інші суб'єкти, які беруть участь в організації, забезпеченні або безпосередньому наданні медичної допомоги. Не буде перебільшенням відзначити, що без пацієнтів функціонування всієї сфери охорони здоров'я значною мірою втрачає зміст [3, с. 92].

Виходячи з викладеного вище та беручи до уваги доробки відомих фахівців у галузі медичного права (В.І. Акопов, Є.М. Маслов, О.М. Пищита, С.Г. Стеценко), робимо висновок, що пацієнт — це особа, яка вступає у правові зносини з медичним працівником (медичною установою) і наділена, у зв'язку з цим, скріплені державою у законодавчому порядку специфічними правами, свободами і обов'язками суб'єкта медико-правових відносин [1].

У контексті викладеного вище глибокого наукового аналізу потребує правовий статус пацієнта¹ як комплексне теоретико-правове явище, що включає в себе такі характеристики, як правосуб'єктність, основні права, обов'язки, відповідальність, гарантії реалізації його прав і свобод [3, с. 95].

У ЧОМУ ПОЛЯГАЮТЬ ПРАВА ПАЦІЄНТА ТА ЇХ ГАРАНТІЇ?

Права пацієнта в системі охорони здоров'я України визначені ст. 6, 7, 8, 9, 11, 38, 41, 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі — Основи).

Так, відповідно до ст. 6 Основ, кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає [2, с. 14 — 15]:

- а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;
- б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає;
- г) безпечні і здорові умови праці, начання, побуту та відпочинку;
- д) кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря і закладу охорони здоров'я;
- е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;
- є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я;
- ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;
- з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я;

¹Правовий статус пацієнта — це система закріплених державою в законодавчому порядку прав, свобод, юридичних гарантій їх реалізації та захисту законних інтересів, а також обов'язків особистості, яка є суб'єктом медико-правових відносин [3, с. 95].

и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я;

і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;

й) неможливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина із висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути знівельовані загально визнані права людини і громадянина.

Зазначеною вище статтею передбачено, що громадянам України, які перебувають за кордоном, гарантується право на охорону здоров'я у формах і обсягах, передбачених міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Ст. 7 Основ наступним чином визначає гарантії права на охорону здоров'я [2, с. 15 — 16]:

Держава згідно з Конституцією України гарантує громадянам реалізацію їх прав у галузі охорони здоров'я шляхом:

а) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я;

б) організації і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я;

в) подання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги у обсязі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України;

г) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в галузі охорони здоров'я;

д) організації державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації;

е) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у галузі охорони здоров'я.

Ст. ж 8 Основ встановлює норму про державний захист права на охорону здоров'я [2, с. 16]:

Держава визнає право кожного громадянина на охорону здоров'я і забезпечує його захист.

У разі порушення законних прав і інтересів громадян у галузі охорони здоров'я відповідальні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди.

Судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством.

Ст. 17 та 18 проекту Закону України "Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я" передбачені наступні доповнення до Основ [5]:

СТАТТЯ 17. ПРАВА ПАЦІЄНТІВ

1. Пацієнт має право на доступну і рівноправну медичну допомогу, її безпеку і ефективність, гідне ставлення до себе з боку медичного та обслуговуючого персоналу. Пацієнт, який

перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я, має право на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення релігійного культу та ритуального обряду.

СТАТТЯ 18. ГАРАНТІЇ ПРАВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

1. Держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію прав у сфері охорони здоров'я шляхом:

1) фінансування державою соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм;

2) створення умов для ефективного і доступного медичного обслуговування;

3) забезпечення функціонування мережі державних і комунальних закладів охорони здоров'я;

4) подання всім громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я;

5) сприяння розвитку закладів охорони здоров'я усіх форм власності;

6) здійснення державного і громадського контролю та нагляду в сфері охорони здоров'я;

7) організації державної системи збирання, опрацювання та аналізу соціальної, екологічної і спеціальної медичної статистичної інформації;

8) законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування;

9) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я.

2. У разі порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, підприємства, установи та організації усіх форм власності, їх посадові особи і самі громадяни зобов'язані вжити заходів до поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди.

Системний аналіз чинної на сьогодні нормативно-правової бази, яка регулює медичну діяльність в Україні, свідчить про те, що нерегульованими ще залишається ціла низка важливих питань. Зокрема такі: надання медичної допомоги на платній основі; безпека медичної послуги; отримання інформації про виконавця послуги і самої послуги; отримання пацієнтами інформації щодо причин, які можуть впливати на якість медичної послуги; форма та зміст інформованої згоди пацієнта на медичне втручання; вибір та використання санкцій за невиконання або неналежне виконання зобов'язань угоди про медичну послугу; дотримання виконавцем послуги термінів надання медичних послуг, у тому числі й своєчасне виконання медичних послуг, виходячи

з їх специфіки тощо.

На підставі викладеного вище варто зробити наступні узагальнюючі висновки:

1. Удосконаленню системи правового регулювання медичної діяльності в Україні керівництво відомства приділяє значну увагу, проте є потреба в її подальшій оптимізації з метою адаптації національного законодавства у сфері охорони здоров'я з європейськими та світовими стандартами.

2. Обґрунтовано, що пацієнт — це особа, яка вступає у правові зносини з медичним працівником (медичною установою) і наділена у зв'язку з цим скріпленнями державою у законодавчому порядку специфічними правами, свободами і обов'язками суб'єкта медико-правових відносин.

3. Урахування результатів даного дослідження, вітчизняного й зарубіжного досвіду, сучасних потреб системи охорони здоров'я України дає підстави запропонувати Верховній Раді України для втілення в практику діяльність галузі з метою вдосконалення її державного регулювання такі практичні рекомендації:

— запровадити в оновленому тексті Конституції України положення, що спрямовані на врегулювання питань щодо обсягу державних гарантій з надання населенню держави безоплатної медичної допомоги;

— прискорити прийняття нової редакції Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", Законів України "Про права пацієнтів" та "Про права медичних і фармацевтичних працівників".

4. Подальші розвідки в контексті досліджуваної проблеми можуть бути присвячені глибокому науковому аналізу правового статусу пацієнта як комплексного теоретико-правового явища, що включає в себе такі характеристики, як правосуб'єктність, основні права, обов'язки, відповідальність, гарантії реалізації його прав і свобод тощо.

Л і т е р а т у р а:

1. Каркавіна Д.Ю. Настольная книга пациента, или как защитить свои права при обращении за медицинской помощью / Д.Ю. Каркавина. — Ростов н/Д.: Феникс, 2007. — 352 с.

2. Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред. Н.Б. Болотіна. — Видання Дім "Ін Юре", 2001. — 412 с.

3. Пищита А.Н. Правовое регулирование медицинской деятельности в современной России. Теоретико-правовые аспекты. — М.: ЦКБ РАН, 2008. — 196 с.

4. Проект Закону України "Про права пацієнтів в Україні" від 21 лютого 2005 року за № 2649-І, внесений народними депутатами України Симоненком П.М., Сиренком В.Ф. та Лободю М.В.: <http://www.kmu.gov.ua>.

5. Проект Закону України "Про внесення змін до Основ законодавства про охорону здоров'я": <http://www.kmu.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 14 жовтня 2008 р.